Jerzy Broszkiewicz:

BOTRÁNY HELLBERGBEN

Rusvai

Katona József Színház
Kecskemét
1964—65.

MAGYAR NEMZETI MÚZEUM JÓZSEF ATTILA KÖNYVTÁRA KECSKEMÉT
1995/1n8/27

JERZY BROSZKIEWICZ

Botrány Hellbergben

Bűnügyi dráma 2 részben

Fordította: KERÉNYI GRÁCIA

Szereplők:

Hilde Diederich	DÉVAY CAMILLA
Bruno Trausen őrnagy	FERÉNYI LÁSZLÓ
Kuno Gelehrt	PATHÓ ISTVÁN
Karl Grober	PIRÓTH GYULA
Blom őrmester	JÁNOKY SÁNDOR Jászai-díjas
Albert Renn ügyvéd	MAJOR PÁL
Greta Renn, a felesége	SOMLAY EMILY
Lotti, a leányuk	* * *
Lene Jung	SZEGEDI ERIKA
Adolf Schulz	MEZEY LAJOS
Rudi Hagen	FORRÓ PÁL
Klara Nieben	FRAKNÓI SÁRI
Johann Roder	KÖLGYESY GYÖRGY

Díszlettervező: BORCSA ISTVÁN

Jelmeztervező: MÁRTON ALADÁR

Rendező asszisztens: FORRÓ PÁL

Rendező: **PÉTERVÁRI ISTVÁN**

A lengyel színházakról

A lengyel kultúra nagy és tudatos folytonosságát bajos a külföldieknek kitapintania. Ám ez a folytonosság beleágyazódik egy másikba: az európai, sőt a világkultúra folytonosságába is. S kialakít belőle, a maga saját lengyelességével, valami egyedülállót, a születőben levő új tipusú tömegkultúra fontos alkotórészét.

Mi jellemzi a lengyel színházat elsősorban? Hogy tudatában van a maga sajátos feladatainak, melyeket épp a tömegszórakozások százada állít elébe.

A lengyel színház ezt az élményközösséget elsősorban azzal éri el, hogy a közönség minden egyes rétegének, érdeklődési köre szerint, más-más színházat nyújt. Vagyis: van modern színház is, meg hagyományos színház is, van opera és operett, szatíra és musical, klasszikus és avantgardista, reprezentatív és kamara, kísérleti és diákszínház. Nem csupán a lengyel fővárosnak, hanem a kisebb és nagyobb vidéki városoknak is több színházuk van: külön zenés és külön drámai színházuk s ez utóbbinak van még külön „kis színpada", kisérleti terme is. S a „szabályos" színházak mellett a „nem szabályos" színházak tömege működik: cukrászdákban és művészpincékben, szakszervezeti dísztermekben és egyetemi előadó termekben, templomokban és zsinagógákban, szabad téren és föld alatt, műkedvelők vagy hivatásos színészek közreműködésével. A „téma", a kultúrális folytonosságon belül, gyakran azonos; hogy csak egy krakkói példát mondjunk — a Teatr Stary a század elejei neoromantikus szimbólista Wyspianski híres „nemzeti" darabját, a Lakodalmat játssza Andrzej Wajda új rendezésében, ugyanakkor ugyane szín-

ház kamaraszínháza Mrozek „Mulatság" c. egyfelvonásosát adja elő, mely a Wyspianski-darab ritmikájára és szituációjára épül, amit minden lengyel kiérez belőle — a krakkói szecessziós cukrászda, a Michalik-barlang pedig a század eleji híres Zöld léggömb irodalmi kabarét eleveníti fel ugyancsak Wypianskihoz kapcsolódó „Ez aztán lakodalom" című éjszakai műsorával.

A lengyel színház másik jellemző vonása, hogy tisztában van autonóm mivoltával. Nem csak és nem elsősorban „jó új darab" kell a jó színházhoz. A színházat együtt csinálja az író, a rendező, a díszlet- és jelmeztervező, a színészgárda és a közönség.

Egységes a lengyel színpadon a mozgás és a beszéd, a hang és a gesztusok, minden egyes színésznél és az egész együttesnél s mindez összhangban van, a rendező elgondolása szerint a jelmezekkel és a díszletekkel. A díszlet- és jelmeztervező egyébként mindig azonos, a színpad „képzőművészeti megoldása" egy ember feladata.

Nem a darab szövegében foglalt ismert anyag közlése a lényeges — tisztában vannak ezzel a lengyel színművészek; épp ezért nincs annyi gondjuk a repertoár megválasztásával sem. Minden egyes klasszikus új színrevitele esemény, akár a Nemzeti Színházban történik, akár valamelyik szerény diákszínpadon; mindig mai emberek, rendezők, színészek mondják el benne a mának szóló, új mondanivalójukat a régiről. S tudja ezt a közönség is. „Lemegyek Krakkóba megnézni a Lakodalmat Wajda rendezésében, hogy összehasonlítsam a Hanuszkiewicz-féle varsói előadással." Nyilvánvaló, hogy nem

A lengyel színházakról

a szövegre kíváncsi a néző, hisz azt jól ismeri, még az iskolából.

Hogy „mit csinálnak" a lengyel színházak a klasszikusokkal, ma már világszerte ismert. A „portalanítás" sajátos, differenciált formáival van dolgunk, akár Shakespeare-előadást nézünk meg, akár Aiszkhüloszt, akár Mickiewiczet.

Sok izgalmas színházi kisérlet van Lengyelországban: szólhatnánk a wroclawi pantomim színházról, a gdanski diákok „kéz-színházáról" meg a kielcei újságírószínpadról, vagy akár az álarc sajátos szerepéről a mai lengyel színpadokon, a legnagyobb művészi élményt mégis az immáron világhírű opolei együttes játéka nyújtja.

Az opolei színház, mint a költő Broniewski mondotta „beleéli magát hanggal és tettel az emberi sors tartalmába". A színház megteremtője és rendezője, Grotowski, tudatosan vallja, hogy a művészetnek túl az értelmen és az érzékeken a közösség tudatalatti rétegeihez is szólnia kell, azokhoz a rétegekhez, melyekből kultúránk, nyelvünk, képzeletünk fakad. Hogy a színész elérhesse ezt a hatást, egész énjét a művészet szolgálatába kell állítania.

Valóság 1964/9. szám.
Kerényi Grácia cikkéből

A lengyel színházakról

JERZY BROSZKIEWICZ (szül. 1922) ahhoz a lengyel írónemzedékhez tartozik, melyet a második világháború és a német megszállás tragikus élményei vizsgáztattak érettségből; tanuló éveinek fogékony korszaka történelmi tapasztalatokat szívott magába, korán megismerte az emberség feladatait és buktatóit, s tollát a harcos humanizmus szolgálatába állította.

Művészi érdeklődése eleinte a zenéhez vonzódott, de csakhamar átpártolt az irodalomhoz: regényei közül a legnevezetesebb a Chopin-életrajz, melyet számos idegen nyelvre is lefordítottak. Első darabjait színpadi íróval Gottesmannal közösen írta —, drámaírói munkásságában az 1956-os esztendő jelentett fordulópontot. A Lengyel Egyesület Munkáspárt 1956 októberében tartott VIII. plénuma ismét jogaiba iktatta a lenini elvek tisztaságát, s e korszak lázasan igazságkereső publicisztikája csakhamar behatolt az irodalomba is; ekkor érett igazi drámaíróvá Broszkiewicz.

Első önnáló színműve: „A hatalom nevei", három történelmi egyfelvonásosból épül fel, s a hatalom birtoklásának erkölcsi következményeit, az eszmék és az emberség szolgálatának problémáit vizsgálja. Következő, groteszk dráma-trilógiajában az egyén erkölcsi felelősségét, a cselekvés hasznos vagy ártalmas voltának külső és belső következményeit taglalja; az abszolút és a relatív szabadság, az akarat és a kiszolgáltatottság drámája Gulliverről írott, egyszereplős darabja is.

„Bortány Hellbergben" c. drámájával új korszak kezdődik Broszkiewicz színműírói munkásságában. Az író időközben végleg a színházhoz pártol, évek óta a nowahutai Népszínház

A Botrány Hellbergben írójáról, Jerzy Broszkiewiczről

... és fordítójáról Kerényi Gráciáról

irodalmi vezetője, s a színházzal kialakult közvetlen kapcsolata alkotó muzsikáját is lerántotta az elvont bölcselkedés magasságából a realitás talajára. A „Botrány Hellbergben" nem csupán, és nem elsősorban a német kérdést viszi színpadra: bűnügyi dráma, a szó irodalmi értelmében, az önbíráskodás, a közösségileg elkövetett gaztett eredet-történetét s következményeit állítja elénk megrázó drámaisággal.

Broszkiewicz darabjait egyaránt ismerik a népi demokratikus országokban, és a nyugati színpadokon; legújabb művei ugyancsak történeti drámák: „A hatodik könyv vége" Kopernikuszról, a „Jöttem, hogy elmondjam" a közelmúlt történetének sokat tapasztalt tanújáról, egy lengyel átlagemberről szól, aki Broszkiewicz nemzedékét képviseli.

A darab fordítója, **Kerényi Grácia**, a költő és műfordító; latin és görög klasszikusokat, s élő lengyel irodalmat fordít. A második világháború idején, a Gestapó börtöneiben és koncentrációs táboraiban tanult meg lengyelül, irodalmi munkássága főleg a lengyel irodalom népszerűsítését szolgálja. Prózafordításai közül Maria Dabrowska „Éjjelek és nappalok" c. regénye a legjelentősebb, a költészetből a „Pásztori Múzsa" c. görög lírai verseskötet; drámafordításai — Szophoklész Aiasza, Aiszkhülosz Oltalomkeresői, Euripidész Médeiája, Fredró, Kruczkowski, Szaniawski, Mrozek, Broszkiewicz darabjai — részint megjelentek nyomtatásban, részint hazai színpadokról szólnak a magyar közönséghez.

A történelem folyamán sokszor olyan erők, amelyek életre keltették az Emberben a Rosszat felszították az önmagát is elpusztító Gonoszság tűzét. Az Ember mindig átvészelte ezeket a válságos korszakokat; átvészelte és tanult belőle. De csakugyan levonta a megfelelő következtetéseket, felhasználta a bőven kínálkozó tanulságot? Az elpusztult anyagi értékeket újrateremtette, mindig magasabb színvonalon, a tönkrement réginél. A kioltott emberéleteket azonban már nem lehetett megmenteni; a szétrombolt családok egykori boldogságát nem hozhatta vissza semmi. De a meghaltak helyébe új utódok léptek, elfoglalták a hiányzók helyét, akiknek emléke élt már csak egy-egy megmaradt hozzátartozóban. És akik élve átvészelték a pusztító tüzet? Mi történt az élőkkel, akik felnőttként, vagy serdülő gyermekként élték át a körülöttük virágzó világ pusztulását? Akik akarva vagy akaratlanul, lelkesen, vagy vélt kötelességtudásból résztvettek a romlásban, és akik tétlenül szemlélték, mi történt a kevesekkel, akik életveszélyben is mertek „nem"-et mondani gyilkosságokra?

Élni kell! Az életbenmaradottak lelkében azonban, valahol mélyen beágyazva, — de immáron soha el nem temetve — él a pusztító tüzek emléke. Kitörölhetetlenül él, az élmények befogadásának viszonylatában. A béke nyugalma lengi körül a hétköznapokat, de vannak, akiknek lelkében ott lapul az egykor feltámasztott vadállat, ugrásra készen. Nehéz a védekezés, mert még mindig kevés a „Nem"-et mondó.

60-as évek, Nyugat-Németország! Ide repíti el nézőit Broszkiewisz, a lengyel író, hogy egy bűnügy kapcsán bemutassa, hogyan él még ma is a fasiszta szadizmus egy-egy lélek mélyen; mennyire hat még ma is, XX. századi modern állam minden raffinált eszközével előidézett lélekmérgezés. A fenti problémák gondolatkörében bontja ki előttünk egy kisváros lakóinak életét, szinte tapintható közelségbe hozva őket. Az előadás minden résztvevője nagy kedvvel, szeretettel, tudása legjavát akarva adni arra törekedett, hogy ez a közelség most már a nézők és a színpad között megvalósuljon.

Pétervári István

A rendező Hellbergről

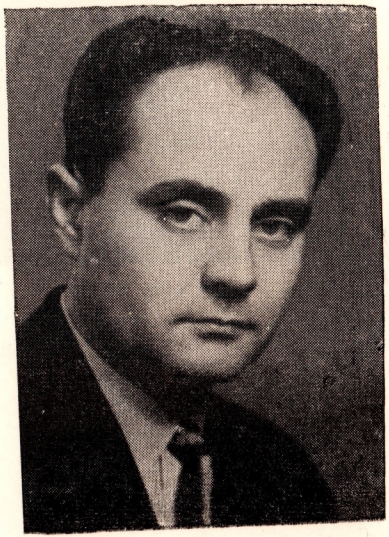

Miért van botrány Hellbergben?

Egy német kisváros nyilván sokban hasonlít sok más országbeli városkára. A vendéglő—cukrászda—eszpresszó teraszán egyformán ülnek és feketéznek, vagy haboskávét isznak a békés polgárok. Pletykálnak, szerelemre-éhesek, vagy unottak — emberek. S akkor belép egy idegen. Olyan, mint ők, de idegen. Egy anya a kislányát keresi. S a megszokott vasárnapdélutáni hangulatnak vége! Mi történt a helyes, csinos leánykával? Mit keres itt ez az idegen? Hiszen annyi minden történhetik egy kisleánnyal. Keresni kell a kislányt, s ha az nem kerül elő, a tettest. Az izgalom a tetőfokra hág. A városka megmozdul. S ha egyszer a tömeg elveszítve érzései felett az uralmát, megindul, hogy „igazságot" tegyen — útja vége kiszámíthatatlan. A botrány szele lengedez, míg a hangulat robban s kész a botrány.

Valami rendkívüli dolog történt — vagy talán csak a hamu alatt szunnyadt a parázs?

Bemutatjuk Hellberg néhány polgárát:

HILDE DIEDERICH, aki néhány éve még Hellberg „üdvöskéje" volt, most egy kis kávéházat vezet. Ott zajlik előtte a kisvárosi élet s néha neki is jut egy parányi „boldogság". De meddig?

DÉVAY CAMILLA

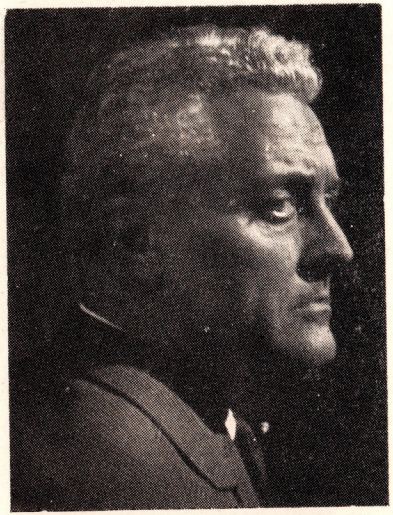

PERÉNYI LÁSZLÓ

BRUNÓ TRAUSEN ŐRNAGY így nyilakozik önmagáról: „Trausen, nem veterán maga, hanem hajóroncs, azért ne játsszon itt nekem tragikus szerepet, mert csak ellenszenvet, szégyenkező undort kelt bennem."

LENE JUNG ÉS RUDI HAGEN ifjú szerelmespár. Lene: „Már elhatároztam magam, de még félek egy kicsit. Mindig azt hittem, hogy kíváncsiságból fogom megtenni. És szerelmes lettem. Szerelmes lettem a legbutább Hellbergi fiúba . . .”

SZEGEDI ERIKA

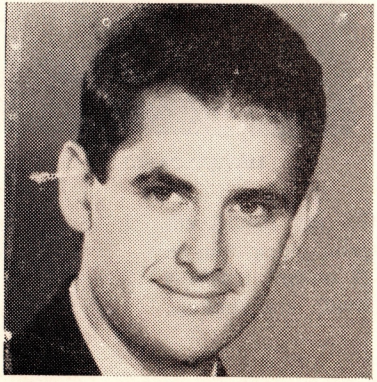

FORRÓ PÁL

. . .„Rudi, egyetlenem! Meneküljünk innen. Bújjunk el valahova. Meghúzódunk, mint az egerek. Nyomorogni fogunk, de együtt leszünk.”

KUNO GELEHRT, az idegen aki betéved Hellbergbe, s védeni kénytelen magát: „Megsértette a becsületemet, előbb szóval, aztán tettleg. Kizárólag önvédelemből cselekedtem. Azután a mi tisztelt őrmesterünk kezdett úgy bánni velem, mint egy gonosztevővel."

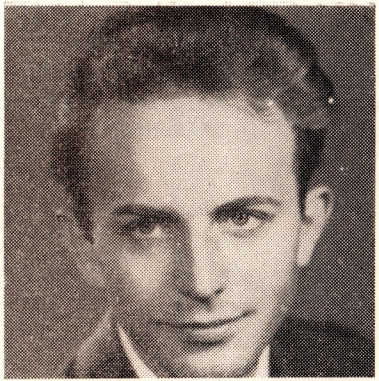

PATHÓ ISTVÁN

PIRÓTH GYULA

KARL GROBER, pincér a kávéházban s rózsákat küld naponta a főnöknőjének. Trausen őrnagy szerint az esze, mint egy amőbáé. Vajon csakugyan olyan-e, vagy a lelke mélyén titkos erők szunnyadnak, melyek csak az alkalomra várnak, hogy kitörhessenek?

BLOM, SCHULZ ÉS RENN. Az őrmester, a volt náci és az ügyvéd. Az első kettőnek bőven volt szerepe a III. Birodalomban, míg a harmadik az alatt a koncentrációs táborban ült. Lehet, hogy húsz év után éppen e harmadik húzza ki a csávából a másik kettőt?

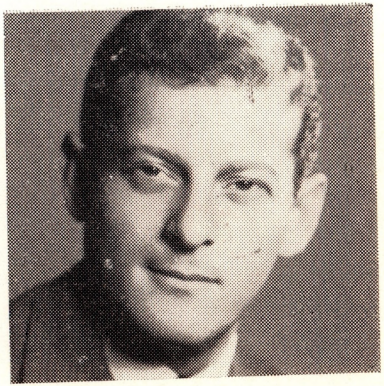

MAJOR PÁL

MEZEY LAJOS

JÁNOKY SÁNDOR

Hárman Hellberg polgárai közül

Johann Roder, Klara Nieben és Grete Renn. Három ember, három különböző életforma. Roder a józan meggondoltság — de szükség van-e józanságára — mikor zajlik a „botrány"?

Klara Nieben, az anya, a féltő, rajongó, hisztériás anya, akinek kilenc éves kislánya eltűnik s zokogó szavára megmozdul egész Hellberg.

Grete Renn, az egykori „ellenálló" ügyvéd felesége. Békés polgárasszony megnyugtató jövedelemmel, „kiegyensúlyozott" lelkiismerettel. A mérleg egyik serpenyőjében áll az antifasiszta férj, a másikban hűvös barátság a volt nácikkal.

KÖLGYESY GYÖRGY

SOMLAY EMILY

FRAKNÓI SÁRI

Két kép a Botrány Hellbergben c. bűnügyi dráma krakkói előadásáról

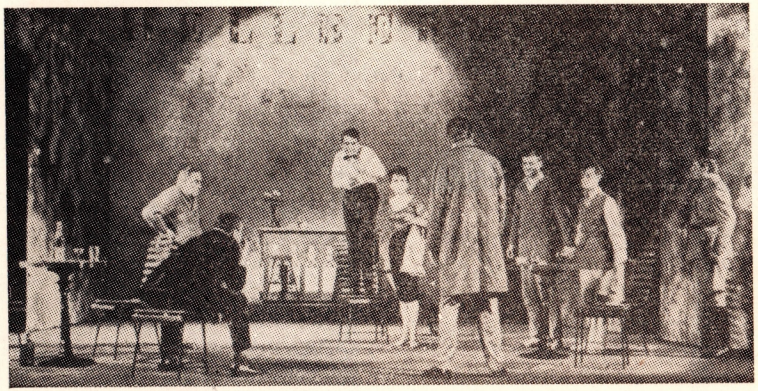

Jelenet a II. felvonásból

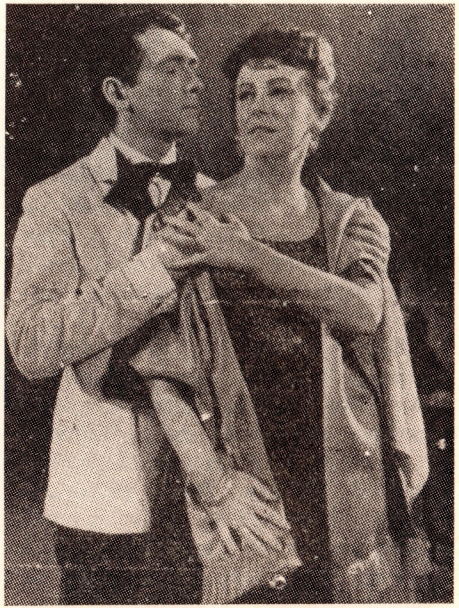

Z. ZAZULA ÉS H. KWIATKOWSKA

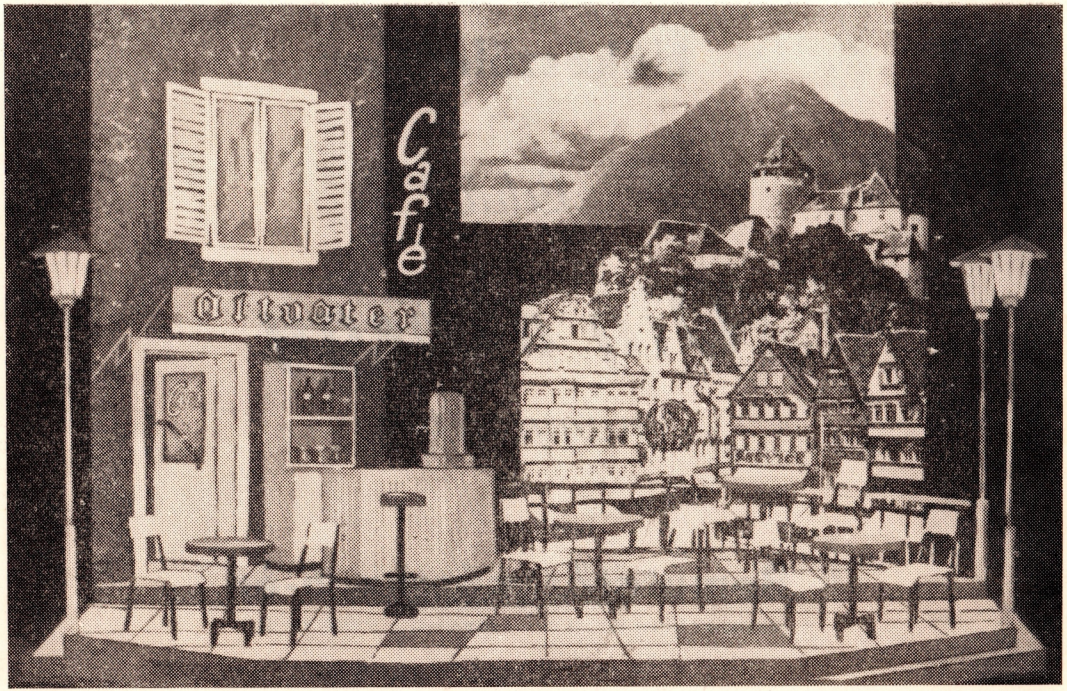

BORCSA ISTVÁN SZÍNPADKÉPE

KATONA JÓZSEF MEGYEI KÖNYVTÁR KECSKEMÉT
1995/148/27

Előkészületben:

Lehár:

Víg özvegy

nagyoperett

Bemutató: március 5-én

Szerkeszti: Siklós Olga
96. 631 BNYV, Kecskemét — F. k.: Nádasdy Ferencné

Ára: 2,— Ft